

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ
В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИPREPARATION OF FUTURE PROFESSIONAL
FOR WORK IN INCLUSIVE EDUCATION SPACE

Сьогодні одним із пріоритетних напрямів політики в Україні є створення інклюзивного освітнього простору для дітей з особливими освітніми потребами. У статті розглянуто проблему та сутність професійної підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти. Реалізація інклюзивної освіти розглядається в декількох напрямках: традиційне відвідування навчального закладу учнями з обмеженими можливостями здоров'я, навчання на дому та дистанційне навчання. На підставі аналізу фактичного матеріалу у статті виокремлено проблеми, пов'язані з впровадженням інклюзивної освіти у практику загальноосвітніх установ. Особливий акцент зроблено на питанні підготовки майбутніх фахівців до роботи в інклюзивному освітньому просторі. Потреба створення безбар'єрного середовища в освітніх установах представлена основними вимогами до професійної підготовки студентів до інклюзії, що передбачає оволодіння ними педагогічними знаннями, сприяння виробленню творчої активності, здатність породжувати нові ідеї, утілення гуманістичної позиції через причетність, діалогічність, розуміння та прийняття дитини з особливими можливостями здоров'я як даність.

Компетентнісний підхід є методологічною основою професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти. На основі цього підходу у статті представлено компетенції, що дозволяють успішно здійснювати роботу з дітьми та родиною в умовах інклюзивної освіти. Розглянуто основні компетенції професійної готовності студентів до інклюзивної освіти – моніторингову, діагностичну та змістовну.

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена тенденцією до зростання кількості дітей, які потребують інклюзивної освіти, яка б сприяла їхній адаптації й інтеграції в активне суспільне життя. Підготовка фахівців у галузі спеціальної освіти до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього простору актуальна як для сучасної практики інклюзивної освіти, так і для впровадження спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами з дітьми з нормотиповим рівнем розвитку.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивний навчальний заклад, моніторингові компетенції.

Today, one of the policy priorities in Ukraine is to create an inclusive educational space for children with special educational needs.

The article deals with the problem and essence of professional training of specialists to work in inclusive education. Inclusive education is being implemented in several ways: traditional attendance by students with disabilities, homeschooling and distance learning. Based on the analysis of factual material, the article highlights the problems associated with the implementation of inclusive education in the practice of general education institutions. Emphasis is placed on addressing the issue of preparing future professionals to work in an inclusive educational space. The need to create a barrier-free environment in educational institutions is represented by the basic requirements for professional preparation of students for inclusion, which involves mastering their pedagogical knowledge, facilitating the production of creative activity, the ability to generate new ideas, the realization of a humanistic position, through involvement, dialogue and acceptance. Special health opportunities as a given.

The competence approach is the methodological basis for the professional training of future professionals to work with children in inclusive education. Based on this approach, the article presents the competences that enable successful work with children and family in inclusive education. The basic competences of student professional readiness for inclusive education – monitoring, diagnostics and content are considered.

The urgency of the aforementioned problem is caused by the tendency towards an increase in the number of children in need of inclusive education, which would facilitate their adaptation and integration into active social life. The preparation of specialists in the field of special education for professional activity in the conditions of inclusive educational space is relevant both for the modern practice of inclusive education, and for the introduction of joint training of children with special educational needs with children with standardized level of development.

Key words: inclusion, inclusive educational institution, monitoring competencies.

УДК 373–056.2.3

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-19-1-2>

Нагорна О.В.,

асистент кафедри спеціальної освіти та здоров'я людини
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Кожна дитина в системі сучасної педагогіки особлива й неповторна, має рівні можливості в освіті. Так, для забезпечення доступності освітньої програми для дітей з обмеженими можливостями здоров'я розробляються спеціальні програми, доступні в середовищі системи загальної, середньої та вищої освіти. У зв'язку із цим виникає потреба підготовки й перепідготовки педагогічних кадрів в умовах інклюзивної освіти. Професійна підготовка майбутніх фахівців потребує змін

основної освітньої програми, а саме формування у випускників спеціальної компетенції – здатності до інклюзивної освіти, що передбачає активізацію пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Основоположною для інклюзивної освіти є перспектива отримання освітнього й соціального досвіду дитини з особливими освітніми потребами разом з однолітками. Основним показником ефективності інклюзивної освіти стає соціалізація та формування й розвиток соціального досвіду всіх

дітей, зокрема школярів з особливими освітніми потребами.

Для всіх учасників інклюзивного освітнього простору повинні бути створені умови, що дозволяють їм повноцінно брати участь у житті колективу освітньої установи, досягати високих результатів, усвідомлювати значущість спільного перебування в колективі. Більшою мірою соціальна адаптація та реабілітація стає фундаментом системи психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Згідно з позицією Л. Виготського, особистість і середовище треба сприймати як єдине ціле, у цьому разі соціальне середовище стає основою в розвитку «особливої» дитини [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливою умовою розвитку інклюзивного навчального простору, на думку українських дослідників (В. Бондар, О. Гноєвська, В. Засенко, А. Колупаєва, К. Косова, І. Кузава, Г. Кумаріна, О. Кучерук, В. Липа, О. Мартинчук, С. Миронова, Н. Савінова, Т. Сак, Є. Синьова, В. Синьов, М. Шеремет та ін.), є підготовка компетентних фахівців, здатних ефективно працювати з дітьми з особливими освітніми потребами.

Вимоги до особистісних якостей педагогів спеціальних та інклюзивних закладів освіти зумовлені високим рівнем складності діагностичної та корекційної роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку (В. Бондар, О. Гноєвська, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Конопляста, І. Мартиненко, С. Миронова, Н. Пахомова, О. Проскурняк, Н. Савінова, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, Л. Фомічова, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко й ін.).

Мета статті – визначення моніторингових ключових компетенцій для роботи в умовах інклюзивної освіти, висвітлення основних етапів і підходів до професійної підготовки фахівців.

Для ефективної організації інклюзивного освітнього простору необхідно дотримуватися таких умов: кадрове забезпечення, яке передбачає підготовку фахівців різного профілю до роботи з «особливими» дітьми (соціальних педагогів, психологів, дефектологів, логопедів, тьюторів та ін.); організація умов для перебування дитини з особливостями в розвитку в освітній установі; розробка й реалізація індивідуальних програм супроводу дитини з особливими освітніми потребами; створення центрів консультацій і підтримки сімей, які виховують дітей з особливостями в розвитку.

Особливо популярний сьогодні під час роботи в умовах інклюзії тьютор, який розробляє індивідуальні програми, покликані налагодити траєкторію навчання дитини, допомогти визначитися із власними пізнавальними інтересами й закріпити результат. Важливу роль відіграє і корекційна підтримка, однак вона здійснюється переважно у спеціалізованих школах [2].

Підготовка інклюзивного освітнього простору передбачає реалізацію основних принципів, як-от:

- цінність кожної людини незалежно від її здібностей і досягнень;
- зважання на почуття, думки, життєві позиції кожної людини;
- право кожного на спілкування, на можливість бути почутим;
- значущість підтримки й дружби для кожної людини;
- побудова освіти тільки на основі взаємодії всіх учасників освіти;
- наявність різноманітності для розвитку кожного.

Процес залучення дітей з особливими освітніми потребами в оточення однолітків в умовах загальноосвітньої школи передбачає два етапи.

Перший етап є підготовчим, охоплює період вступу дитини в певну навчальну установу і передбачає такі заходи:

- комплексне психолого-педагогічне обстеження;
- вивчення сім'ї та сімейних стосунків;
- спільну роботу із сім'єю;
- розроблення корекційно-розвивальної програми;
- розроблення стратегії залучення дитини в середовище однолітків.

Другий етап – залучення дитини з особливими освітніми потребами до середовища однолітків, коли вона починає відвідувати школу нарівні з усіма [4].

Цей процес передбачає коригування розробленої корекційно-розвивальної програми; роботу із соціально-побутового орієнтування; подолання проблем пізнавального й мовного розвитку; роботу з батьками щодо формування в них реалістичного уявлення про майбутній сценарій життєвого шляху дитини; опрацювання шкільних програм і методик, вивчення специфіки організації шкільного навчання.

Сучасна практика засвідчує, що, незважаючи на всі зусилля, інклюзивна освіта поки не стає популярним і поширеним явищем у наших школах. Основна проблема полягає, на наш погляд, у неготовності всіх учасників освітнього процесу до прийняття дітей з особливостями розвитку.

Багато педагогів негативно ставляться до ідеї інклюзії. Основними бар'єрами є страх перед невідомістю, побоювання нашкодити іншим учням, негативні упередження, неготовність і небажання працювати з особливими дітьми, професійна невпевненість [5].

Основними психолого-педагогічними ключовими компетенціями для роботи в умовах інклюзивної освіти є:

- моніторингова компетенція, яка дозволяє відстежувати процес навчання та виховання

дітей в умовах інклюзивної освіти та зіставляти реально отримані підсумки з наміченими, допомагати дітям з особливими потребами в навчальній діяльності та поведінці, підтримувати контакт з їхніми батьками;

– діагностична компетенція, яка дозволяє визначити готовність до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, здатність взаємодіяти з батьками;

– змістовна компетенція, що характеризується знанням проблем виховання й навчання, розумінням особливостей змісту інклюзивного навчання, засвоєнням знань і умінь роботи з дітьми з особливими потребами й обмеженими можливостями.

Велике значення мають компетенції, пов'язані з технологіями й методикою роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти. Необхідно, щоб учитель володів комплексом знань для роботи з учнями, яким необхідна допомога.

З огляду на складність і багатогранність представленої діяльності, підготовка фахівців різного профілю до роботи в інклюзивному освітньому просторі повинна починатися завчасно, ще на етапі навчання у ЗВО.

Спочатку потрібно забезпечити міждисциплінарні зв'язки на етапі підготовки майбутніх фахівців до роботи в інклюзивному освітньому просторі, а саме зв'язки педагогічного, соціального, психологічного циклів навчання. Також важливе забезпечення постійного діяльнісного зв'язку – блоку дисциплін психолого-педагогічної спрямованості із практичною роботою різних освітніх установ.

Висока активність у процесі самостійної роботи фахівців під час засвоєння системи знань, умінь і навичок у галузі педагогічних, соціальних і психологічних дисциплін водночас із залученням студентів до дослідницької діяльності забезпечать необхідну базу для якісного формування умінь і навичок роботи з особливими дітьми.

Професійну підготовку майбутніх фахівців допоможуть забезпечити науково обґрунтовані знання в царині вивчення особистості дитини з особливими освітніми потребами, а також специфіки психічного, фізичного, соціального й духовного розвитку дітей у нормі та патології; знання про особливості мікросередовища та найближчого оточення дитини, а також системи установ і організацій, здатних забезпечити допомогу й підтримку дітей з особливостями в розвитку та їхніх сімей; вивчення теорій, методик і технологій роботи з різними категоріями дітей; знання правових, соціальних і економічних основ педагогічної діяльності, методів управління, планування й організації професійної та науково-дослідної соціально-педагогічної діяльності. Важливим компонентом підготовки є сформованість певних якостей особистості майбутнього фахівця, які зможуть забезпечити мотивацію до цього виду діяльності, формування

адекватної думки, толерантності стосовно до дітей з особливостями в розвитку і в інших учасників інклюзивного освітнього процесу – батьків, здорових однолітків, учителів [5].

Забезпечити ефективну роботу в інклюзивній практиці допоможе знання основних етапів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами й основних видів діяльності на таких етапах.

Діагностичний етап передбачає оволодіння діагностичною діяльністю, уміння організувати та провести діагностичне дослідження, з'ясувати правильний соціально-педагогічний діагноз.

Аналітично-прогностичний етап містить аналітичну діяльність із вивчення інтелектуальних, психофізіологічних, компенсаторних можливостей дітей, а також виокремлення важливих напрямів у розвитку й корекції дитини.

Необхідна також здатність передбачати результати тих чи тих дій в умовах інклюзивної практики.

Проектувальний етап передбачає вміння ставити мету, відповідно до результатів діагностики, грамотно планувати свою діяльність, а також роботу інших учасників інклюзивного освітнього процесу. Містить розробку індивідуальної програми розвитку, корекційно-розвивальної програми, а також програми залучення дитини з особливостями розвитку в середовище здорових однолітків.

Під час діяльнісного етапу реалізується індивідуальна програма корекції й розвитку, дитина залучається до спільної з однолітками діяльності.

Оціночний етап передбачає проведення аналізу й оцінки результатів виконаної роботи, коригування процесу виконання індивідуальної програми розвитку.

До того ж необхідне оволодіння консультативним видом діяльності, що забезпечує можливість організувати інформаційну, просвітницьку підтримку всіх учасників освітнього процесу, а також уміння здійснювати саморозвиток і постійне професійне самовдосконалення.

У процесі підготовки студентів до інклюзивного навчання важливо враховувати два аспекти:

– психологічний, який полягає в необхідності створення настанови на «особливу» дитину, в емоційному прийнятті, підвищенні мотивації;

– педагогічний, який визначається структурою освітньої діяльності, професійною готовністю й соціально-особистісними компетенціями педагога.

Цілеспрямоване здійснення компетентнісного підходу у процесі професійної діяльності сприятиме оволодінню майбутніми вчителями методами й формами роботи з дітьми з особливими потребами і їхніми батьками.

Висновки. Отже, для успішної інтеграції інклюзії в освітній простір країни необхідна добре організована інфраструктура, спеціалізована педагогічна і психологічна допомога особливим дітям, які навчаються в загальноосвітньому закладі. Тому

однією з умов ефективності інтеграції освіти є спеціальний психолого-педагогічний супровід дитини з особливими можливостями здоров'я в загальноосвітньому закладі. Актуальність розв'язання питань підготовки кадрів у системі вищої професійної освіти для роботи в інклюзивному освітньому просторі зумовлена недостатньою увагою до цієї проблеми в сучасній практиці навчання. Законодавче закріплення інклюзивної освіти сприяє глобальним змінам у процесі підготовки фахівців для роботи в інклюзивному освітньому просторі на рівні вищих навчальних закладів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гаврилов О. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Аксиома, 2009. 308 с.
2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навчально-методичний посібник / кол. авторів: А. Колупаєва та ін. ; за заг. ред. Л. Даниленко. Київ, 2007. 128 с.
3. Максимова Н., Мілютіна К., Піскун В. Основи дитячої патопсихології : навчальний посібник для студентів ; Міжнародний фонд «Відродження» ; Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні». Київ : Перун, 1996. 463 с.
4. Дятленко Н. Асистент учителя в інклюзивному класі : навчально-методичний посібник / Н. Дятленко та ін. ; за заг. ред. М. Войцехівського. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.
5. Колупаєва А., Савчук Л. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ, 2011. 273 с.
6. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. Колупаєвої. Київ : А. С. К., 2012. 308 с.